

Kultúrna integrácia ukrajinských odídenkýň na Slovensku a jej bariéry

Silvia Letavajová – Monika Štrbová

DOI: 10.62800/NR.2026.2.03

Cultural Integration of Ukrainian Refugee Women in Slovakia and its Barriers

The study analyses the processes of and barriers to the cultural integration of Ukrainian refugee women in Košice. The theoretical framework comprises the concepts of cultural and social capital (Bourdieu) and liminality (Turner), which shed light on the status devaluation of highly educated women on the Slovak labour market. A qualitative analysis of interviews (n = 28) identifies obstacles to cultural participation and explores the role of so-called “third places” (Oldenburg). The research indicates that integration is determined by economic pragmatism, gender aspects, transnationalism, and a state of liminality conditioned by the temporary nature of their status and a digital connection to home. The findings are then placed within the European context, thereby contributing to the understanding of gender-based migration and migrant strategies in contemporary Europe.

Key words: Ukrainian emigrants, cultural integration, devaluation of capital, liminality, third places, transnationalism, barriers, Košice

Acknowledgement: Štúdiá vznikla v rámci projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensko a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“

Contact: Doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD., Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturologie a etnológie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra; sletavajova@ukf.sk;
ORCID: 0000-0003-1448-5830

Doc. PhDr. Monika Štrbová, PhD., Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturologie a etnológie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra; mstrbova@ukf.sk;
ORCID: 0000-0001-9757-3224

Jak citovat / How to cite: Letavajová, Silvia – Štrbová, Monika. 2026. Kultúrna integrácia ukrajinských odídenkýň na Slovensku a jej bariéry. *Národopisná revue* 36 (2): 123–135. <https://doi.org/10.62800/NR.2026.2.03>

Bezprecedentná migračná vlna z Ukrajiny v roku 2022 postavila slovenskú spoločnosť pred výzvu efektívnej integrácie odídencom. Predkladaná štúdiá sa venuje kultúrnej integrácii ukrajinských odídenkýň ako najpočetnejších aktérok týchto pohybov. Jej hlavným cieľom je zistiť, aké sú podoby a bariéry kultúrnej integrácie ukrajinských utečenkýň v lokálnom kontexte Košíc, ktoré boli vzhľadom na svoju geografickú polohu príchodom ukrajinského obyvateľstva zasiahnuté vo významnej miere. Výskum analyzuje východiskový

sociálny a kultúrny kapitál žien, sleduje jeho uplatňovanie a transformáciu v hostiteľskej krajine. Pozornosť venuje participácii na kultúrnom a spoločenskom živote na Slovensku, spôsobom využívania voľného času, úlohe integračných centier, rodovým a ekonomickým aspektom integrácie, úlohe sociálnych sietí. Sleduje, ako tieto procesy podmieňuje odídenecký status. Aplikácia teoretických konceptov liminality (Turner 2024) a foriem kapitálu (Bourdieu 1998) nám umožňuje identifikovať hlbšie štrukturálne bariéry integrácie. Dopĺňame ich o teóriu tzv.

tretích miest (Oldenburg 1989), ktoré v procese integrácie fungujú ako bezpečné inkluzívne priestory pre obnovu sociálnych sietí. Tieto východiská nám umožňujú interpretovať skúsenosti ukrajinských odídenkýň nie ako izolované príbehy, ale ako prejavy širších spoločenských procesov prebiehajúcich v kontexte súčasnej utečeneckej vlny. Metodologicky práca vychádza z kvalitatívneho výskumu realizovaného technikou pološtruktúrovaných rozhovorov s odídenkyňami a pracovníkmi integračných centier.

Ukrajinskí odídeníci na Slovensku

Od vstupu do Európskej únie v roku 2004 bolo Slovensko vnímané najmä ako tranzitná krajina s relatívne nízkym a lineárne narastajúcim počtom cudzincov (Leťavajová – Divinský 2019; Štatistický prehľad 2004 – 2021). Vojenská agresia na Ukrajine priniesla zásadný historický zlom, ktorý zmenil charakter migrácie v Európe aj na Slovensku (Ukraine refugee situation 2024). Reakciou na tento stav bola aktivácia *Smernice o dočasnej ochrane* Radou EÚ v marci 2022. Dočasné útočisko (*temporary protection*) garantuje odídencom právo na legálny pobyt a prístup na trh práce, k ubytovaniu a sociálnej pomoci, zdravotnú starostlivosť a vzdelávanie pre maloletých. Je však časovo obmedzené a opakovane predlžované (momentálne do 4. marca 2027), čo môže u odídencom fixovať pocit liminality a brániť im v dlhodobom plánovaní. Hoci legislatíva formálne zabezpečuje pomoc odídencom, ich úspešná integrácia a kvalifikované uplatnenie na trhu práce sú limitované úrovňou štátnej integračnej podpory.

V prvom roku vojny prešlo slovensko-ukrajinskou hranicou vyše 1,1 milióna osôb. Aktuálne na Slovensku registrujeme 139 624 osôb s tolerovaným pobytom s cieľom dočasného útočiska. Prevládajú medzi nimi ženy (približne 74 % dospelé populácie odídencom) a deti, čo je priamy dôsledok všeobecnej mobilizačnej povinnosti pre mužov na Ukrajine. Odídeníci významne ovplyvnili demografickú štruktúru viacerých regiónov, pričom najpočetnejší sú v Bratislavskom (47 410) a Košickom kraji (20 930). (Dočasné útočisko 2026) Košický kraj zohráva špecifickú úlohu vďaka priamej hranici s Ukrajinou a Košíc, ako druhej najväčšej slovenskej aglomerácie. Pravdepodobnosť zotrvania ukrajinských odídencom v tomto kraji zvyšuje aj možnosť uchovávať cezhraničné väzby s domovom (dochádzanie za rodinou

alebo zdravotnou starostlivosťou), potenciálneho rýchleho návratu, tiež prítomnosť ukrajinskej a rusínskej menšiny. Samosprávy v Košiciach rýchlo nahradili počiatočné dobrovoľníctvo organizovanou inštitucionálnou pomocou. Po vypuknutí konfliktu vzniklo na železničnej stanici a kúpalisku Červená hviezda strategické tranzitné centrum. Pomoc odídencom v Košickom kraji poskytuje viacero subjektov (Blue Dots, Integračné centrum Košického kraja – ICKK, Centrum voľného času – CVČ, Mareena, a ďalšie). (Katalóg subjektov 2026) Toto systémové úsilie vyvrcholilo 11. decembra 2024, keď Košice ako jedno z prvých miest podpísali *Stratégiu integrácie cudzincov a Akčný plán integrácie cudzincov v meste Košice* (Stratégia 2024).

Kontexty sociálnej a sčasti aj kultúrnej integrácie ukrajinského obyvateľstva na Slovensku a v Českej republike reflektuje aj aktuálna vedecká spisba, ktorej kľúčové zistenia približujeme v nasledovnom texte. Správa IOM (Drozd a kol. 2024) analyzuje integráciu odídencom na Slovensku. Podľa jej zistení vzdelávanie dospelých brzdi nedostatok jazykových kurzov, zatiaľ čo uplatnenie na trhu práce komplikuje jazyková bariéra, neflexibilné úväzky a uznávanie diplomov. Integračné procesy pracovných migrantov, ktorí na Slovensko prichádzali pred rokom 2022, analyzujú Terézia Seresová a Radoslav Štefančík (2024). Pri tejto skupine migrantov autori zdôrazňujú ekonomickú motiváciu, ktorá vedie k ich trvalému usadeniu sa a integrácii.

Výskum Martiny Wilsch a Miroslavy Hlinčíkovej (2024) o odídencoch v Bratislave potvrdzuje, že bývanie je kľúčovou osou integrácie. Pre závislosť od neistých štátnych dotácií a bariéry na komerčnom trhu trpia utečenci bytovou neistotou. Tento stav liminality (dočasnosti) u nich vyvoláva pocit uviaznutia, obmedzuje ich osobnú autonómiu a prehĺbuje sociálnu zraniteľnosť. Mária Kazmyrchuk (2025) popri ekonomických a právnych prekážkach, ktoré ovplyvňujú primárnu adaptáciu ukrajinských odídencom na Slovensku, kladie dôraz na sociokultúrne bariéry. Tento typ adaptácie je podľa nej výsledkom interakcie medzi vonkajšími faktormi (politika štátu, komunita) a vnútornými dispozíciami (osobné hodnoty, odolnosť). V reflexii integračných trajektórií ukrajinských odídenkýň sa môžeme oprieť o štúdiu SAV (Bahna a kol. 2025). Jej autori zdôrazňujú, že na podporu sociálnej integrácie odídencom a zlepšenie kvality ich

života je potrebný pozitívny kontakt s majoritou. Podľa výskumu Jany Papcunovej, Simony Ďurbisovej a Anny Mukhiny (2023), ktoré sa venovali integrácii ukrajinských občanov na príklade Košíc, je zamestnanie zásadné pre ekonomickú i psychickú stabilitu odídencom. Úspešnú pracovnú integráciu však limitujú bariéry, ako neznalosť jazyka, vek, zdravotné ťažkosti, diskriminácia a nedostatok príležitostí.

Bohaté poznatky k tejto téme prinášajú aj štúdie z Českej republiky. Na trend prepadu ukrajinských odídencom do nízkokvalifikovaných a slabo platených zamestnaní poukazuje štúdia z roku 2023 (Prokop a kol. 2023). Jej dáta hovoria o tom, že 58 % utečencov spadalo pod hranicu príjmovej chudoby. Kľúčovú rolu domáceho jazyka pri uplatnení Ukrajincov na trhu práce potvrdzuje aktuálna štúdia Lindy Danielovej, Jitky Vackovej, Renaty Švestkovej a Lesie Shuranovej (2025). Z ich zistení vyplýva, že plynulá znalosť češtiny zvyšuje šancu na získanie práce zodpovedajúcej kvalifikácii až osemnásobne. Dobrá jazyková vybavenosť navyše prináša vyššiu spokojnosť v práci a urýchľuje zamestnanie sa. Výskum zároveň ukazuje, že hoci miera zapojenia do trhu práce s dĺžkou pobytu rastie, vojnoví odídenci sú ekonomicky menej úspešní než klasickí ekonomickí migranti z Ukrajiny.

Dušan Drbohlav a Josef Novotný (2023) sa vo svojej výskumnej správe primárne zameriavajú na ekonomickú aktivitu a znalosť českého jazyka ukrajinských utečencov. Súčasťou ich výskumu je aj analýza plánov, preferencií a subjektívnych dôvodov v oblasti návratových stratégií, resp. zotrvania v cieľovej krajine. Problematiku rekonštrukcie identity ukrajinských utečenkýň skúma Andrea Preissová Krejčí (2025).

Metódy a charakteristika výskumnej vzorky

Empirický výskum sme uskutočnili technikou pološtruktúrovaných rozhovorov s ukrajinskými odídenkyňami. Realizovali sme ho v decembri 2024 v Košiciach v spolupráci s Integrovaným centrom Košického samosprávneho kraja a Centrom voľného času. Výber centier bol podmienený odlišným charakterom (inštitucionálne a komunitné centrum), čo nám umožnilo zachytiť širšie spektrum integračných praktík. Celkovo sme uskutočnili 28 rozhovorov s odídenkyňami, ktoré sme doplnili rozhovormi so šiestimi pracovníkmi centier (traja boli ukrajinského pôvodu).

Vzhľadom na traumatické skúsenosti a mocenskú nerovnováhu v inokultúrnom prostredí vnímame ukrajinských odídencom ako zraniteľnú skupinu. Nábor respondentov prebiehal v spolupráci s pracovníkmi centier, ktorí pôsobili ako mediátori pri osobnom pozývaní. Odídenkyne boli tiež oslovované cez sociálne siete integračných centier alebo nachádzané metódou snehovej gule (*snowball sampling*). Tento spôsob nám uľahčil nadviazanie dôvery, ale zároveň ovplyvnil zloženie vzorky (aktívnejšie ženy). Výskumný tím bol externý a nezávislý od štruktúr centier. Respondentky boli jasne informované, že ich odpovede neovplyvnia poskytovanie pomoci. K základným etickým štandardom výskumu patrilo dodržiavanie princípu dobrovoľnosti, anonymity a dôvernosti, pričom účastníci vyjadrili svoj súhlas s výskumom prostredníctvom informovaného súhlasu. Stretnutia sme vykonali v bezpečnom a respondentom známom prostredí centier. Podľa voľby respondentov sme rozhovory viedli v slovenskom alebo ukrajinskom a ruskom jazyku. Rozhovory, ktoré trvali priemerne 40 minút, sme nahrávali na diktafón a následne preložili do slovenského jazyka a písomne zaznamenali.

V štúdiu používame termín odídenec/odídenkyňa, ktorý odráža oficiálny status dočasného útočiska respondentiek (odlišný od azylu). Hoci v širšom diskurze ide o subjekty nútenej migrácie (utečencov), táto administratívna kategória nám umožňuje presnejšie analyzovať, ako inštitucionálne nastavený, dočasný rámec formuje ich každodennú neistotu a limalitu.

V rámci výskumnej sebareflexie berieme do úvahy aj možné limity výskumu. Tie pramenia najmä z potenciálnej štylizácie odpovedí, keďže nás respondentky mohli vnímať ako zástupcov majoritnej spoločnosti. To sa prejavilo v ich sklonoch k prejavovaniu vďaky a len ojedinelej kritike podmienok života na Slovensku. Aj napriek tomu, že respondentky sme získavali viacerými metódami, je pravdepodobné, že to boli najmä ženy navštevujúce integračné centrá. Získané poznatky tak môžu prioritne zachytávať sociálne aktívnejšiu časť komunity a menej reflektovať bariéry žien, ktorých prístup k integračným službám centier, ako aj účasti na výskume je obmedzený.

Validitu zistení sme zvyšovali trianguláciou odbornej literatúry, rozhovorov s odídenkyňami a pracovníkmi centier. Pri spracovaní dát sme postupovali metódikou reflexívnej tematickej analýzy (Braun – Clarke 2006).

Prostredníctvom induktívneho kódovania sme identifikovali kľúčové témy a dominantné vzorce správania sa. V texte využívame aj priame citácie výpovedí respondentov, ktoré zvyšujú jeho autenticitu a hĺbku.

Vďaka viacerým spôsobom náboru sa nám podarilo získať pestrú vzorku respondentiek, ktorá reflektuje rôznorodosť ukrajinských odídencom na Slovensku. Priemerný vek účastníčok bol 44 rokov, pričom najmladšia mala 24 a najstaršia 64 rokov. Ide o ženy v produktívnom veku, ktoré sa nachádzajú v rôznych etapách integrácie. Na Slovensku žijú v priemere 21 mesiacov, no dĺžka ich pobytu sa líši: kým časť respondentiek prišla na jar 2022, iné tu v čase rozhovorov žili len niekoľko týždňov. Najviac respondentiek pochádzalo z charkovskej oblasti (10), Kyjeva (4), Donbasu (3) a Záporožia (3) alebo z Iľovskej a užhorodskej oblasti. Hlavným dôvodom ich príchodu bol útek pred vojnou. Tri zo žien žili po vypuknutí vojny krátko aj v iných európskych štátoch (Poľsko, Maďarsko).

Výskumný súbor tvoria respondentky s rozmanitým rodinným a životným zázemím. Takmer všetky (27) sú matkami, pričom najčastejšie majú jedno (17) alebo dve deti (6). Väčšina detí žije s matkami na Slovensku, s výnimkou dospelých potomkov dvoch najstarších účastníčok, ktoré zostali na Ukrajine. Súbor tvorilo 13 žien žijúcich na Slovensku s manželom, 8 žien malo manželov na Ukrajine, 7 bolo slobodných alebo rozvedených (prípadne rozvádzajúcich sa). Hoci 8 respondentiek má na Slovensku aj širšie príbuzenstvo, spravidla s ním nežijú v spoločnej domácnosti. S výnimkou jednej respondentky z Michaloviec sú všetky ženy rezidenčne ukotvené v Košiciach a okolí. Získané poznatky sa preto viažu na špecifický lokálny kontext a ilustrujú možnosti i limity kultúrnej integrácie odídencom v rámci Košického kraja.

Teoretické východiská

Pri skúmaní nútenej migrácie ukrajinských odídenkýň je potrebné objasniť základný konceptuálny rámec, cez ktorý budeme nazerať na proces ich kultúrnej integrácie v prijímajúcej spoločnosti. Ústredným pojmom našej práce je kultúrna integrácia, ktorú vnímame ako obojstranný dynamický proces. Podľa Johna Berryho (2011) je integrácia jednou zo štyroch stratégií (spolu s asimiláciou, separáciou a marginalizáciou), ktorými si minoritné kultúry budujú vzťah s inými kultúrami. Integrácia predstavuje

stav, keď si minority zachovávajú svoju pôvodnú kultúru a v každodennom živote udržiavajú interakcie s inými skupinami. Od majoritnej spoločnosti vyžaduje otvorenosť a inkluzívnosť, schopnosť akceptovať práva menšinovej kultúry, pripravenosť jej inštitúcií (napríklad v oblasti vzdelávania, zdravotníctva a práce) uspokojiť potreby všetkých skupín a zároveň od nedominantnej kultúry schopnosť prijať hodnoty väčšinovej spoločnosti. Tento pohľad rozvíja Rinus Penninx (2005), ktorý hovorí o troch dimenziách integračnej politiky: právno-politickej, socioekonomickej a kultúrno-náboženskej. Kultúrna integrácia zohráva kľúčovú úlohu pri formovaní kultúry, podmieňuje individuálne aj kolektívne vzorce správania sa, pomáha migrantom integrovať spoločné hodnoty a oceňovať rozmanitosť.

Východiskový bod integračného procesu ukrajinských odídenkýň je determinovaný ich osobitou pozíciou a migračnou skúsenosťou. V kontexte nútenej migrácie sa integrácia neodohráva v stabilnom prostredí, ale začína v stave liminality. Victor Turner (2004) ho definoval ako stav „medzi“ alebo „mimo“. Osoby v liminálnom stave majú nejednoznačné vlastnosti, vymykajú sa bežným klasifikáciám, sú zbavené pôvodného statusu a identity, sú separované od pôvodnej skupiny, nenadobudli však ešte nový status a neboli pripojené k novej skupine. Medzi osobami v liminálnom stave vznikajú silné putá solidarity a rovnosti, ktoré Turner nazýva *communitas*.

Podľa Silvie Letavajovej (2003) sa začína proces liminality nedobrovoľným odchodom utečencov z domova a pokračuje krízovou fázou neistoty v tranzitnom priestore, kde migrant právne ani sociálne nenáleží k novej spoločnosti. Táto fáza nadobúda priestorový (izolácia v tábore, karanténa), časový (čakanie na doklady) aj symbolický (strata statusu) rozmer, pričom štátne inštitúcie a legislatívne pravidlá vytvárajú prostredie tzv. inštitucionalizovanej liminality. Zoë O'Reilly (2018) opisuje, ako je liminalita prežívaná a vyjednávaná v každodenných praktikách života v utečeneckých táboroch a že produkuje chronický pocit strachu, neistoty, neviditeľnosti a vysoko kontrolovanej existencie. K podobným zisteniam prišli aj Ville R. Hartonen, Pertti Väisänen, Liisa Karlsson a Sinikka Pöllänen (2022), ktorí skúmali, ako sa žiadatelia o azyl a utečenci vyrovnávajú so statusom liminality. Proces schvaľovania uchádzačov o azyl v nich vytvára pocit statusovej disonancie, neistoty a vyvoláva

priestorovo-časovú nekonzistentnosť. Luin Goldring (2014) v tejto súvislosti upozorňuje, že liminalita nie je iba psychologickým pocitom neistoty, ale je priamo generovaná tzv. neistým právnym statusom (*precarious legal status*).

Pri integrácii narážajú odídenkyne na bariéru v podobe devalvácie kapitálu, ktorú možno vysvetliť optikou Pierra Bourdieuho (1998). Podľa neho sú pozície jednotlivcov a ich šance v spoločenskom 'boji' v rámci sociálneho poľa determinované vlastníctvom rôznych druhov kapitálu. Kým ekonomický kapitál zahŕňa finančné prostriedky a majetok, kultúrny kapitál predstavuje súbor vedomostí, jazykových kompetencií alebo hodnôt, ako aj inštitucionalizované tituly a certifikáty. Sociálny kapitál zasa tvoria zdroje plynúce zo siete rodinných, profesijných a komunitných vzťahov. Tieto formy kapitálu jednotlivci strategicky využívajú na udržanie alebo zlepšenie svojho postavenia v sociálnom poli.

Strata profesijnej identity u migrantiek sa v mnohých prípadoch mení na plné sústredenie sa na rolu matky a zabezpečenie stability pre deti. Dôležitú komparatívnu bázu k rodovým a rodinným aspektom integrácie v stredoeurópskom kontexte poskytujú zistenia Elžbiety Gozdziaekovej (2025). Autorka na základe výskumu emigrantov v Poľsku konštatuje, že rodinná migrácia nie je cestou k individuálnemu profesijnému rastu, ale rodinným projektom, ktorý zabezpečuje bezpečie a vzdelanie detí. Rodinný pragmatizmus podľa nej dopadá inak na ženy a inak na mužov. Ženy v rodinných stratégiách často obetujú vlastnú kariéru v prospech detí a rodiny. Podobne aj Wiktoria Moritz-Leśniaková (2025) vníma migráciu ako strategický čin rodičovského aktérstva a nástroj rodinnej reziliencie.

V migračných procesoch môže dochádzať k zásadnej premene kapitálov a sociálnych polí. Pri prekročení hraníc sa pôvodné polia (napríklad profesijné, príbuzenské, ekonomické) menia na nové a nadobudnutý sociálny a kultúrny kapitál migrantov sa môže znehodnotiť. V tomto kontexte je dôležitý aj digitálny kapitál, ktorý zohráva úlohu kľúčového mediátora. Vďaka technológiám už migrácia neznamená len fyzický presun v priestore, ale život v dvoch krajinách súčasne. Osoby, ktorých životy nie sú ohraničené jedným štátom, ale prepájajú krajinu pôvodu s krajinou usadenia sa do jedného spoločného sociálneho poľa, nazývajú Nina Glick Schillerová, Linda

Basch a Cristina Blanc-Szanton (1992) transmigrantmi. Podľa podľa Javiera Cienfuegos, Rosy Brandhorst a Deborah Fahy Bryceson (2023) vznikajú transnacionálne rodiny vtedy, ak si fyzicky oddelení členovia rodiny uchovávajú pocit spolupatričnosti a interpersonálnu identifikáciu, ktorá vychádza z emocionálnych vzťahov aj z materiálnych potrieb. Tieto väzby pomáhajú udržiavať tiež technológie, ktorých znalosť vytvára nový transnacionálny sociálny kapitál. Migranti môžu využívať internet a digitálne zručnosti, aby ich kultúrny kapitál nestratil v novej krajine hodnotu. Transnacionálni jednotlivci alebo rodiny si pritom vyberajú z celej škály technológií a platforiem, ktorými udržiavajú svoje vzťahy v reálnom čase bez ohľadu na hranice (Madianou 2016).

Zatiaľ čo strata kapitálu a transnacionálna fragmentácia pôsobia ako bariéry, riešenie a priestor pre reálnu integráciu ponúkajú fyzické miesta v prijímajúcej kultúre. Tieto priestory môžeme v zmysle teórie Raya Oldenburga (1989) vnímať ako tretie miesta (*third places*). Tretie miesta (napr. puby, kaviarne, barbershopy) predstavujú neutrálne prostredie odlišné od domova (prvé miesto) a od práce (druhé miesto). Slúžia ako sociálna infraštruktúra spoločnosti, pretože poskytujú priestor pre neformálny verejný život. Definuje ich neutrálna pôda, sociálna rovnosť, stáli návštevníci, domácka atmosféra, konverzovanie, zábava, nenápadnosť a ľahká dostupnosť. Touto optikou by sme mohli charakterizovať ako tretie miesta aj integračné a komunitné centrá pre migrantov. Sú prístupné všetkým bez ohľadu na majetok alebo spoločenský status, poskytujú únik pred izoláciou. Tieto priestory presahujú rámec inštitucionálnej pomoci, slúžia ako miesta komunitného stretávania, obnovujú kultúrnu a sociálnu identitu migrantov. V týchto tretích miestach dochádza k transformácii liminality. Integračné centrá môžu premieňať individuálnu úzkosť na kolektívnu silu a prostredníctvom *communitas* poskytovať migrantom psychologické bezpečie. Zároveň im umožňujú budovať nový sociálny kapitál sieťovaním s majoritou aj s inými odídenkami.

Kultúrny a sociálny kapitál a pracovné uplatnenie

V prvej časti analýzy sa sústredíme na kultúrny a sociálny kapitál nadobudnutý v krajine pôvodu a jeho súlad s pracovným uplatnením respondentiek na Slovensku, pričom budeme sledovať aj možnosti jeho cezhraničného prenosu. Náš výskum potvrdil, že respondentky prišli

na Slovensko s mimoriadne vysokým sociálnym a kultúrnym kapitálom. Z celkového počtu 28 žien malo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa 24. Svoje vzdelanie a prax nadobudli predovšetkým v odboroch ako bankovníctvo, školstvo alebo zdravotníctvo. U 13 opýtaných sme okrem ukrajinského a ruského jazyka evidovali aj čiastočnú znalosť angličtiny. V čase výskumu pracovala polovica respondentiek. Dĺžka pobytu na Slovensku nebola určujúcim faktorom pracovnej aktivity odídenkýň. Zamestnané alebo nezamestnané boli ženy bez ohľadu na to, či prišli v roku 2022, alebo tu pobývali už niekoľko mesiacov alebo rokov. Ako hlavné prekážky v nezamestnanosti deklarovali respondentky najmä opatrovateľské povinnosti voči deťom, nepriaznivý zdravotný stav a v troch prípadoch aj vyšší vek. S výnimkou jednej si všetky aktuálne nezamestnané ženy prácu aktívne hľadali.

Takmer všetky odídenkyne, s ktorými sme realizovali rozhovory, mali predchádzajúce pracovné skúsenosti na Slovensku. Sedem zo žien aktuálne pracovalo v pomocných a prevádzkových profesiách (upratovačka, čašníčka, pomocná kuchárka, operátorka výroby, predavačka). Diplomy a dlhoročná prax väčšiny žien boli nevyužitú, čo ich nútilo prijať nízkokvalifikované a menej platené pozície. „*A ja som celé roky pracovala v novinách, je pre mňa ťažké sa zrazu nastaviť na náročnú fyzickú prácu.*“ (49 r., bezdetná, manžel na Slovensku) Ako sa vyjadrila jedna z pracovníčok integračného centra, najmä bezprostredne po príchode odídenkyne „*brali hocikakú prácu. Väčšinou to boli manuálne práce v závodoch.*“ Vyššiu mieru stability a nižšiu pracovnú fluktuáciu vykazovala skupina siedmich respondentiek pôsobiach na kvalifikovanejších postoch (školstvo, verejná správa, sociálne služby), ktoré dokázali – často aj vďaka rekvalifikácii – zužitkovať svoj doterajší kultúrny kapitál. Viaceré respondentky si príjem zvyšovali nepravidelnými brigádami.

Viacjazyčnosť v práci efektívne využívalo šesť žien. Pracovné miesta ostatných respondentiek boli podmienené znalosťou slovenského jazyka. Slovenčina sa stala kľúčovým nástrojom ich pracovnej integrácie. Odídenkyne ju vnímali ako prostriedok návratu k dôstojnejšej práci. „*Vedela som, že keď nebudem rozumieť jazyku, budem môcť mať iba manuálnu prácu a ten plat mi nestačí*“ (47 r., rozvedená, 3 deti) Znalosť slovenčiny v ich

prípade neznamena len komunikačný nástroj. Bez nej sa inštitucionalizovaný kultúrny kapitál (diplomy, certifikáty) stal nepoužiteľný a odsunul ženy k fyzicky namáhavej manuálnej práci.

Tieto zistenia vypovedajú o poklese socioekonomického statusu na manuálnu prácu, deskillingu (strate zručností) a tiež o nízkej prenosnosti kapitálu cez hranice, čo plne korešponduje so zisteniami Prokopa a kol. (2023). Vo väčšine prípadov pracovná integrácia respondentiek nespĺňa atribúty stabilného, trvalého alebo uspokojivého zamestnania (brigády, časté striedanie zamestnaní, nezamestnanosť, fyzicky namáhavá a málo platená manuálna práca), ale vykazuje znaky sociálnej a ekonomickej neistoty (prekarizácie).

Trávenie voľného času a siete

Svoj život na Ukrajine opisovali respondentky ako kultúrne aktívny, pričom angažovanosť, často previazaná s profesiou, formovala ich personálnu identitu. Tento stav však ostro kontrastuje s realitou po migrácii, keď sa ich kultúrna a voľnočasová participácia na Slovensku výrazne redukuje.

Kultúrne a spoločenské aktivity, o ktorých sa respondentky v tomto kontexte zmieňujú, sú často naviazané na podujatia, zastrešované mestom, mimovládnyimi organizáciami, integračnými a komunitnými centrami. Frekventovanejšími formami kultúrneho vyžitia sú najmä masové mestské podujatia (Svetový deň detí, futbalové zápasy, kino, divadlo, koncerty, vianočné trhy, košický maratón), programy kultúrneho centra Tabačka, komunitné aktivity (výlety, opekačka) či vzdelávacie, športové a kultúrne aktivity (kurzy slovenského jazyka, workshop arteterapie, cvičenie jogy, fitnes). Odídenkyne uvádzajú, že najdostupnejší spôsob aktívnej relaxácie pre ne predstavuje spoznávanie okolia, pričom prechádzky či turistiku realizujú ako rodina, manželské páry, ale aj širšie pracovné alebo kamarátske kolektívy.

Voľnočasové správanie odídenkýň podlieha socioekonomickým limitom a veku detí. Z hľadiska typológie skupín matky mladších detí uprednostňujú rodinné podujatia, zatiaľ čo matky starších alebo dospelých detí sa častejšie orientujú aj na svoj individuálny rozvoj (joga, arteterapia). Komunitnú a kultúrnu participáciu oboch skupín však zásadne obmedzuje finančný deficit, pracovné vyťaženie a psychosociálne bariéry spojené s vojnovou

a integračnou traumou. Sociálny kapitál rozvíjajú odídennyne budovaním sietí s rodinou, krajanmi a majoritou. Podľa toho, ako im to dovoľujú bezpečnostné, finančné a pracovné podmienky navštevujú svojich príbuzných na Ukrajine. Ak cestovanie nie je možné, stretávajú sa s nimi v prihraničných oblastiach. Toto prepojenie ukazuje, že integrácia neznamená definitívne odstrihnutie od domova, ale fungovanie v transnacionálnych poliach, ktoré sú realizované aj prostredníctvom sietí, existujúcich napriek hraniciam a vojenskému konfliktu.

Osobný kontakt s krajanmi na Slovensku sa odohráva najmä v priestoroch integračných centier, na komunitných aktivitách alebo v práci. Viaceré respondentky však pred stretnutiami s krajanmi uprednostňujú rodinné kontakty, čo potvrdzuje aj výrok: „*Niekedy ukrajinské ženy hovoria: podme na kávu, ale nejdem.*“ (37 r., rozvedená, 1 dieťa, na Slovensku žijú aj jej rodičia) Sieťovanie s domácim obyvateľstvom je v rozhovoroch zastúpené menej a má často inštrumentálny a praktický charakter. Patrí k nemu komunikácia s kolegami a zamestnávateľmi, prenajímateľmi bytov, učiteľmi detí.

So sieťami a voľnočasovými aktivitami úzko súvisí využívanie médií. Respondentky sa v tomto kontexte vyjadrujú predovšetkým o troch typoch médií: rádio, televízia a internet. Slovenské rozhlasové stanice im slúžia hlavne ako jazykový tréning a akustická kulisa. Počúvanie slovenských piesní alebo hovoreného slova im pomáha zvyknúť si na jazyk a zlepšiť schopnosť porozumieť mu. „*Kúpili sme si rádio a počúvame slovenské stanice. Veľmi sa nám páčia slovenské piesne, počúvame aj rozhovory. Je tam veľa známych slov. Tiež je veľmi dôležité počúvať výslovnosť, ako rozpráva. Tak nám to radili.*“ (49 r., bezdetná, manžel na Slovensku) Televízia je respondentkami vnímaná rozporuplne. Na jednej strane im slúži ako pasívny nástroj integrácie, na druhej strane ju mnohé odmietajú. Úmyselne sa orientujú na zábavný obsah a kvôli psychickej hygiene sa vyhýbajú správam o politike a vojne na Ukrajine.

Absolútne kľúčovým médiom je internet. Smartfón alebo tablet im umožňuje selektovať mediálne informácie podľa potreby, vyhľadávať slovenské a ukrajinské filmy, hudbu, obsahy, ktoré sú zdrojom relaxu, informácií a vzdelávania. V online priestore sa odohráva aj interakcia s krajanmi na Slovensku. Realizuje sa predovšetkým prostredníctvom facebookových skupín (Ukrajinci

v Košiciach, Ukrajinci na Slovensku). V týchto sociálnych bublinách si ženy radia a vymieňajú praktické skúsenosti, získavajú informácie o fungovaní systému. Digitálne technológie upevňujú aj rodinnú súdržnosť, umožňujú príbuzenské kontakty, posilňujú spätosť s rodinou krajinou. Ženy trávia voľný čas četovaním alebo telefonovaním s manželmi a príbuznými na Ukrajine (najmä cez sieť Telegram). „*Telefonicky, s manželom každý deň, video.*“ (55 r., 1 dieťa, z charkovskej oblasti) Tento fenomén rozdelených domácností interpretujeme cez koncept transnacionálnych rodín (Bryceson 2023). Respondentky nežijú v izolovanom slovenskom kontexte, ale ich rodinný život je rozkročený medzi dve krajiny, pričom hranica nemusí vždy predstavovať bariéru pre výkon rodinných rolí (napr. spoločné konzultácie o výchove detí cez videohovory).

Rýchlu digitálnu reakciu a schopnosť orientovať sa v online priestore si vyžaduje aj viacero integračných aktivít (rezervačný systém cudzineckej polície, Edupage, internetové vyhľadávače realít, práce a brigád, Bazoš, online nákupy). Tieto digitálne zručnosti, ktoré je možné považovať za novú formu ich kultúrneho kapitálu, deklarovali najmä mladšie respondentky. Digitálny kapitál je tak možné vnímať ako jediný druh sociálneho kapitálu, ktorý utečeneckou situáciou neutrpel. Na rozdiel od inštitucionálneho kapitálu – diplomov (ostali na Ukrajine alebo na Slovensku neboli uznané), ekonomického kapitálu – financií a majetku (zanechané na Ukrajine alebo zničené), je prenosný cez hranice a odolný voči novým podmienkam. Tento druh sociálneho kapitálu umožňuje uchovať transnacionálne sociálne siete s príbuznými alebo krajanmi. Vďaka nemu sa respondentky orientujú v systémoch hostiteľskej krajiny.

Pracovné vyťaženie a jazyková bariéra

Respondentky vo svojich rozprávaniach ako hlavnú bariéru kultúrnej participácie najčastejšie tematizujú chronický nedostatok času a únavu, ktoré sú dôsledkom namáhavej fyzickej a málo platenej práce. „*Na Slovensku vôbec, tu nemám čas na to (kultúrne aktivity), keď mám byť úprimná. Od rána do večera v práci a víkend s dcérou.*“ (24 r., rozvedená, 1 dieťa) Ženy sú často v stave, kedy ich celú mentálnu kapacitu pohltí zabezpečenie základných potrieb. Ich kultúrna integrácia je brzdená ekonomickým pragmatizmom. V hierarchii potrieb

uprednostňujú ekonomickú stabilitu pred kultúrou. Väčšina respondentiek vníma kultúrny život ako sekundárny, prístupný až po zabezpečení základných istôt – práce, bývania, školy pre deti. Voľný čas chápu mnohé ako luxus, ktorý si z časového ani finančného hľadiska nemôžu dovoliť. Ich integrácia nie je poháňaná len túžbou po začlenení sa do novej kultúry, ale najmä racionálnou snahou o prežitie. Tieto zistenia potvrdzujú, že proces kultúrnej integrácie naráža na bariéru ekonomického pragmatizmu, ktorý uväzňuje respondentky v stave akútnej časovej tiesne a fyzického vyčerpania.

Z pohľadu subjektívneho prežívania reality odídenkýňami predstavuje ďalšiu vážnu bariéru kultúrnej integrácie jazykový deficit. *„Je pre nás veľmi ťažké začleniť sa do spoločnosti, ktorej nerozumieme. Slovenskú kultúru som predtým nevidela, nepočula som jazyk, nestretla sa s kultúrou, nevidela som filmy. Dostať sa do takejto spoločnosti sama, je ako spadnúť do studenej vody. Neviete, ako na vás ľudia zareagujú.“* (34 r., 1 dieťa, manžel na Ukrajine) Z rozhovorov s odídenkýňami aj pracovníkmi centier je zrejmé, že neznalosť jazyka im nespôsobuje len problémy s komunikáciou, ale aj psychické bloky a strach z diskriminácie: *„Ovládajú gramatiku, ale boja sa rozprávať. Nejdú do práce, kde je dôležitý jazyk, lebo ho nevedia dokonale.“* Jedna z pracovníčok integračného centra sa zmienila aj o odídencoch, ktorí vnímajú prijatie nového jazyka ako akési morálne zlyhanie. Tento špecifický vnútorný postoj, ktorý pozorovala u strednej aj staršej generácie, opísala nasledovne: *„Pocitujú to ako zradu voči vlastnému jazyku. Neprijímať nič cudzie. Tým dávam najavo vlastenectvo alebo podporu.“* Tento postoj, ktorý bráni integrácii, môže byť podľa nás obranným mechanizmom, reakciou na traumu z vojny, a zároveň prejavom silného puta s krajinou pôvodu.

Rodina a rodové kontexty

Z výskumných zistení vyplýva, že rodina predstavuje pre ukrajinské ženy na Slovensku centrálnu os, okolo ktorej sa točí nielen voľný čas, ale aj adaptačné a integračné stratégie. Viaceré sa vyjadrujú v zmysle, že ich kultúrny a sociálny život sa začína a končí pri rodine. Kontakt so slovenskou majoritou je často obmedzený a voľný čas patrí najmä príbuzným.

Rodina predstavuje prostredie, v ktorom sa formuje aj kultúrna reziliencia. Udržiavanie tradícií v súkromí

pomáha odídenkýňam zachovať si identitu a vytvoriť stabilný bod potrebný pre adaptáciu v novom prostredí. Jedna z respondentiek ilustrovala tieto zmeny na príklade ukrajinských migrantov, ktorí prišli na Slovensko pred rokom 2022. *„Keď Ukrajinci išli na Slovensko pred vojnou, potrebovali poznať slovenskú kultúru, keď prišli teraz, keď je vojna, oni chcú ukrajinskú kultúru a ukrajinské sviatky.“* (41 r., slobodná, 1 dieťa) Kým dobrovoľní pracovní migranti majú podľa nej sklon prijímať miestnu kultúru, vojnoví odídení sa kvôli nútenému odchodu častejšie upínajú k vlastným tradíciám.

V naratívoch respondentiek o praktizovaní ukrajinskej kultúry v slovenskom prostredí dominujú tri kľúčové témy: gastronómia, sviatkovanie a religiozita. Ženy sa zmieňujú o viacerých každodenných aj sviatočných jedlách, najmä o *borščí, holúbkoch, pampúškoch, kuťi, pirohoch alebo zvare*. Ich príprava nie je len varením, ale spôsobom, ako si udržať spojenie s domovom. Pre odídenčov je dôležité aj slávenie sviatkov, najmä Vianoc, ktoré trávajú v rodinnom kruhu podľa juliánskeho kalendára. Náboženský život a rituály posilňujú ich rodinnú súdržnosť a kontinuitu, pôsobia terapeuticky. *„Prídem s deťmi (do cerkvy). Musím s deťmi, lebo nejakú kultúru musíme im dať. Založiť.“* (45 r., rozvedená, 2 deti) Pretrvávajú práve týchto kultúrnych prvkov podľa nás súvisí s tým, že je viazané na mikropriestor rodiny a súkromie. Je závislé len od rozhodnutia samotných žien, nie je podmienené vonkajšími faktormi, ako je napríklad legislatíva alebo byrokracia. Ich praktizovanie je fyzicky a finančne nenáročné a jednoduché, odohráva sa v každodennej rutine a pravidelnosti aj vo výnimočných a sviatočných okamihoch. Vo vzťahu k deťom ide o kultúrne prvky, ktoré sa v rodine uchovávajú a upevňujú medzigeneračným odovzdávaním.

Okrem ekonomického pragmatizmu je dominantným rysom integračných stratégií a voľby voľnočasových aktivít ukrajinských žien aj ich silná orientácia na deti. Vlastné pracovné ambície, záľuby a potrebu odpočinku respondentky často odsúvajú na vedľajšiu koľaj, pričom voľný čas aj financie investujú najmä do rozvoja a pohodlia svojich potomkov. *„Rastieme ako rodina, takže do toho investujeme. Keby som potrebovala v celom byte svietiť, aby v ňom malo moje dieťa pohodu, urobila by som to.“* (34 r., 1 dieťa) Kultúrne aktivity vyhľadávajú ženy ako rodina, často na popud detí. *„Do kina nechodím. Len na detský program, to tiež bolo tam dva, trikrát za*

tri roky. Ja bola dvakrát v kino, na multikine detskom.“ (37 r., rozvedená, 1 dieťa) Samotné rozhodnutie opustiť Ukrajinu bolo vo viacerých prípadoch motivované predovšetkým strachom o deti a snahou zabezpečiť ich rozvoj. „*Keby ja bola sama, nemala by som dvoch synov, možno by som vôbec nešla. Už syn bude mať 18 rokov, nebudem ho musieť živiť. Môžem robiť čo chcem, keď dieťa moje na dvoch nohách. Vrátiť sa, nevrátiť, ale rozmýšľať, čo ja chcem.*“ (45 r., rozvedená, 1 dieťa)

Strategické materstvo im pomáha prekonať traumy a stratu statusu, keďže vynaloženú námahu vnímajú ako obeť pre budúcnosť detí. Hoci im tento postoj dáva v novej krajine zmysel, zároveň vedie k odkladaniu vlastnej integrácie a k psychickému preťaženiu. Respondentky aj pracovníci centier zhodne uvádzajú, že deti sa do kultúrneho a spoločenského života zapájajú rýchlejšie. V praxi fungujú ako sprostredkovatelia a prirodzené mosty medzi pôvodnou kultúrou a kultúrou hostiteľskej krajiny. Na rozdiel od nich zotrvávajú matky častejšie v rodinných či etnických bublinách. Ich integrácia prebieha v mnohých prípadoch sprostredkovane – cez deti: „*[Syn] pekné hovorí. Ak ja potrebujem pomoc na polícii, v úrade, ja ho beriem so sebou, robí mi preklad.*“ (37 r., rozvedená, 1 dieťa)

So starostlivosťou o deti pomáhajú matkám manželia a príbuzní, ak žijú spolu s nimi na Slovensku. V rozhovoroch s odídenkyňami sme zaznamenali aj príbehy, opisujúce pomoc starých matiek, ktoré s týmto cieľom pricestovali z Ukrajiny. Vo väčšine prípadov sa však po určitom čase vrátili domov. Z výpovedí vyplýva, že staršia generácia sa na Slovensku adaptuje ťažšie. V prípade jednorodičovskej domácnosti je starostlivosť o deti, prípadne o ďalších členov rodiny na pleciach matky. V dôsledku absencie partnerov dochádza k rekonfigurácii rodových rolí. Ženy sa stávajú ekonomickým živiteľom rodiny, zároveň si uchovávajú rolu matky ako opatrovateľky a emocionálneho piliera. Táto kumulácia zodpovednosti (ekonomické zabezpečenie a starostlivosť o deti v novom prostredí) vedie k dvojitému či trojitému zaťaženiu žien. Viaceré z nich sú v dôsledku týchto nárokov emocionálne aj fyzicky vyčerpané. „*Je mi tu ťažko. Musím veľa pracovať. Rozumiem, že pre moje dieťa je to tu lepšie, má viac šancí na lepší život. Ale neviem, či ja tu môžem mať lepší život. Mám 44 rokov. Od 42 som začala život od nuly. Syn tu chce zostať a pre neho zatiaľ áno. Potom uvidíme.*“ (44 r., 1 dieťa, manžel na Ukrajine)

Tieto zistenia naznačujú, že úspešná integrácia môže byť podmienená rodovou záťažou. Zvýšená starostlivosť o deti a ďalších členov rodiny totiž u žien často prispieva k prehĺbovaniu pocitu životného provizória a vyčerpanosti. Ukazuje sa, že integrácia nie je len otázkou osobnej voľby jednotlivca, ale aj výsledkom vonkajších okolností, akými sú rodinné alebo systémové podmienky.

Liminalita

Kvalitu integrácie zásadne obmedzuje stav liminality. Analýza výpovedí odídenkyň ukazuje, že odídenkyne prežívajú pocit uviaznutia v akomsi medzipriestore a neistote. Táto psychologická a integračná bariéra pramení najmä z nekončiaceho sa vojnového konfliktu na Ukrajine a dočasného charakteru ich právneho statusu na Slovensku. Tento status prináša odídencom popri ochrane aj špecifické podmienky, ktoré prehĺbujú ich existenčnú neistotu. Kritickým bodom je najmä časová obmedzenosť štátnej podpory bývania: „*Keď skončil ten program, čo platil štát byt, plakali* (iné rodiny s menším počtom detí, ktoré stratili nárok na podporu), *čo majú robiť.*“ (46 r., 4 deti, manžel na Slovensku) Snaha o vlastné podnikanie navyše pre odídencom znamená stratu ostatnej štátnej pomoci a bezplatného zdravotného poistenia. Táto finančná bariéra je v praxi natoľko paralyzujúca, že ju vnímajú takmer ako inštitucionálny zákaz ekonomickej aktivity: „*Niektoré mali napríklad svoj obchod. Tu ale nemajú právo otvoriť si vlastný obchod [podnikat].*“ (44 r., manžel na Ukrajine)

Pocity neistoty sa premietajú aj do plánovania budúcnosti. Najväčšia skupina respondentiek (14) zvolila pretrvávajúcu existenčnú neistotu riešiť stratégiou krátkodobých časových horizontov so zameraním na aktuálne prežitie. „*Som sa naučila teraz žiť iba jedným dňom. A čo bude zajtra, nikto nevie.*“ (42 r., 2 deti, manžel na Slovensku) Desiat respondentiek návrat do vlasti explicitne odmietlo, a to z dôvodu bezpečnostných rizík, straty blízkych a pôvodu z bojových zón (najmä charkovskej oblasti), ako aj kvôli faktu, že na Slovensku si už zvykli. „*Ale s postupom času už som na to zvykla tak, že už nemôžem si predstaviť, že sa vrátim naspäť na Ukrajinu. Lebo už som tak tu zvykla, že teraz sa tu cítim ako doma.*“ (24 r., 1 dieťa, žije s partnerom zo Slovenska). Naopak, silné návratové tendencie sme identifikovali v naratívoch piatich žien. „*Nie, neostaneme tu. Keď sa vojna skončí,*

ideme domov. Jednoznačne. Neplánujem tu zostať. Dnes potrebujem prežiť a zarábať peniaze.“ (46 r., 1 dieťa, manžel na Slovensku) Náš výskum ukázal, že tieto rozhodovacie procesy sú výsostne individuálne a nezávislé od sociodemografického či ekonomického profilu respondentiek (vek, dĺžka pobytu na Slovensku, štruktúra rodiny, status na trhu práce).

Kvôli viere v ukončenie vojny a skorý návrat do domovskej krajiny niektoré z odídenkyň vedome či nevedome obmedzujú svoje úsilie o integráciu v hostiteľskej krajine. Podľa pracovníkov centier odmietajú investovať energiu do učenia sa jazyka alebo pochopenia slovenského systému. Integrácii sa bránili najmä v prvých mesiacoch po príchode na Slovensko. Po dvoch rokoch tento stav u viacerých vyústil do apatie, únavy a ešte väčšej neistoty. Sústreďujú sa síce na prácu a školu, ale mentálne považujú Slovensko len za provizórne útočisko.

Prepojenie s domovom a príbuznými prehľbujú respondentky aj vďaka digitálnym platformám. To posilňuje ich väzby s Ukrajinou, môže im však brániť v plánovaní budúcnosti na Slovensku. Tieto pocity sa odrážajú aj vo vnímaní domova. *„Každý myslí, že vráti sa domov. Prečo budeme to zbytočne robiť, snažiť sa, keď aj tak to nepotrebujeme. Ja pôjdem domov, doma mám všetko. Ja tu trošku prežijem. Veľa ľudí tak myslí.*“ (44 r., 2 deti, manžel na Slovensku) Podobné postoje vyjadrujú neschopnosť opustiť stav liminality. Pracovníci centier sa k tejto situácii vyjadrujú nasledovne: *„Táto cieľová skupina... my s nimi veľmi nič neurobíme. Našou úlohou je im pomôcť, s čím sa dá, aby v tomto čase mali bývanie, základné služby, aby vedeli, že majú podporu, majú kam prísť.*“ Uvedomujú si limity svojej práce, a preto sa ich prístup zužuje najmä na humanitárnu podporu.

Výsledky výskumu ukazujú, že liminalita nie je podmienená dĺžkou pobytu a môže nadobudnúť trvalejší charakter. Stav uviaznutia ‚medzi‘ je viditeľný v rozprávaníach žien bez ohľadu na to, či na Slovensku žijú niekoľko týždňov alebo roky. Ukončenie tejto fázy blokuje pretrvávajúca vojna, legislatívna dočasnosc' statusu a silné digitálne prepojenie s domovom. Liminalita prestáva byť len prechodným obdobím, môže sa zmeniť na dlhodobé alebo trvalé provizórium, v ktorom ženy namiesto usadenia sa volia stratégie pragmatického prežitia. V ojedinelých prípadoch respondentky explicitne pomenúvajú spôsob, ako prekonať stav liminality. Príkladom je žena, ktorá na otázku o sledovaní diania na Ukrajine reagovala slovami: *„Teraz menej. Bo ja pochopila jednu*

vec: Keď ja budem žiť ešte minulosťou, dva životy ja nemôžem mať. Mne treba rozmýšľať nad tým, čo budem ďalej robiť, alebo pozerat' minulosť.“ (45 r., rozvedená, 2 deti, z Odesy)

Úloha integračných centier

Každá z respondentiek mala určitú skúsenosť s integračnými alebo komunitnými centrami (najmä ICKK, CVC, Blue Dots, Katolícka charita, Červený kríž, Tabačka). Návšteva centier im neslúži len na získanie informácií a vybavenie pragmatických potrieb (zabezpečenie, ubytovania, lekára, poistenia, školy, práce, vybavenie cudzineckej polície) a vzdelávanie (jazykové kurzy), ale aj na kultúrne vyžitie a prekonanie sociálnej izolácie a osamelosti. Pre ženy sú tieto miesta ‚emocionálnym útočiskom‘, kde môžu bezpečne zdieľať spoločnú traumu a nájsť podporu v komunite. *„Sú tu ukrajinské podujatia. Ale uľahčili nám situáciu. Že sme tu neboli sami, opustení. Máme možnosť nájsť si priateľov najskôr medzi svojimi.*“ (34 r., 1 dieťa, manžel na Ukrajine) Ako sa vyjadrila pracovníčka centra: *„(Ženy) veľakrát len tak prídu, si tu sadnú, rozprávajú, aj si poplačú a potom odídu.*“ Respondentky uvádzajú, že aktivity integračných a komunitných centier preferujú, pretože im rozumejú a cítia sa tam bezpečne. *„Veľmi mi pomohli v Bluedot. Psychicky. Aj môjmu dieťaťu. Ak sa potrebujem niečo spýtať, utekám rovno tam.*“ (34 r., 1 dieťa, manžel na Ukrajine) Základom dôvery je podľa pracovníkov empatia a dôvera. K pocitu bezpečia a istoty respondentiek prispievajú aj ukrajinskí zamestnanci. Z výsledkov nášho výskumu vyplýva, že integračné centrá v Košiciach už neplnia len primárnu úlohu poskytovateľov administratívneho servisu, ale stali sa kľúčovými uzlami pre budovanie reziliencie odídenecov.

Spomedzi kultúrnych aktivít centier je potrebné zdvihnúť kreatívne workshopy (výroba bábik motanky, vianočných kvetov, maľovanie, arteterapia). Tieto činnosti odídenkyne nevnímajú len ako hobby, ale ako proces, ktorý im pomáha spracovať migračnú traumu a neistú prítomnosť. *„Umeniu som sa na Ukrajine nevenovala, ale začala som práve tu. Robia sa tu programy arteterapie pre ukrajinské ženy. Navštevujem takéto podujatia. Trošku to pomáha, aby som sa uvoľnila, lepšie duševne cítila.*“ (36 r., 2 deti, manžel na Ukrajine)

Fyzická prítomnosť v centrách a participácia na aktivitách znamenala pre viaceré ženy bod zlomu. Kým na začiatku u nich dominoval pri návšteve stres a neistota,

postupne sa v centre začali cítiť „ako doma“. V integračných centrách môžu odídenkyne nachádzať ľudí v rovnakej krízovej situácii, s podobnými záujmami, hovoriacich rovnakým jazykom. Týmto spôsobom sa v centrách spontánne formujú Turnerove *communitas*. Prostredníctvom týchto tretích miest dochádza k obnove identity odídenkov. Pre odídenkyne je prvé miesto (prenajatý byt) spojené najmä s provizórnosťou a druhé miesto (práca) so znižovaním vzdelanostného statusu a fyzicky namáhavou prácou. Integračné centrá ako tretie miesta im dovoľujú vystúpiť z tohoto neistého stavu a nájsť stabilitu.

Integračné centrá systematicky dekonštruujú stav liminality, v ktorom sa odídenkyne po odchode z domova ocitajú. Pravidelné kurzy a stretnutia vnášajú do ich dní poriadok a predvídateľnosť, čo im pomáha vrátiť do života rytmus, o ktorý prišli kvôli nútenému odchodu z domova. Nová rutina nahrádza stratený poriadok z domova a premieňa neistotu na stabilný rámec. V tomto chránenom prostredí navyše dochádza k formovaniu nových sociálnych polí, kde môžu ženy bezpečne rekonštruovať svoje postavenie a uplatňovať vlastný kapitál (zručnosti, jazykové kompetencie, komunikačné schopnosti). Pravidelné programy pomáhajú ženám prekonať pasívne čakanie a neistotu. Centrá pomáhajú meniť ich život v provizóriu na zmysluplný čas, v ktorom dokážu opäť plánovať budúcnosť.

Diskusia

Cieľom predkladanej štúdie bolo analyzovať procesy a bariéry kultúrnej integrácie ukrajinských odídenkýň v Košiciach. Získané dáta ukazujú, že namiesto priamočiarej integrácie čelia migrantky špecifickému modelu integrácie, ktorý balansuje medzi funkčným prežitím v hostiteľskej krajine a silným mentálnym ukotvením v pôvodnej vlasti. Ich situácia sa zásadne líši od ekonomických migrantov prichádzajúcich pred rokom 2022, u ktorých Seresová a Štefančík (2024) zdôrazňujú primárne ekonomickú motiváciu. V prípade našich respondentiek ide o nedobrovoľný útek pred vojnou, sprevádzaný hlbokým pocitom provizórnosti.

Z teoretického hľadiska výskum potvrdil stav dlhohodobej liminality v zmysle koncepcie Turnera (1969). Získané dáta poukazujú na to, že mnohé respondentky žijú v akomsi medzipriestore, kde bol ich starý život násilne ukončený a nový je vnímaný len ako dočasný. Táto liminalita nie je len psychologickou fázou integrácie, ale je inštitucionálne generovaná statusom dočasného

útočiska. Ukončenie neistoty tak blokuje nielen samotná vojna, ale aj neustále vyjednávanie neistých podmienok života (napr. v oblasti bývania, práce). K tomuto stavu prispieva aj digitálna liminalita. Hoci respondentky fyzicky žijú v Košiciach, ich pocit príslušnosti je aj vďaka technológiám ukotvený v transnacionálnom sociálnom poli (Glick Schiller a kol. 1992). Ich digitálny kapitál (Madianou 2016) sa migračnou skúsenosťou výrazne posilnil. Tieto technológie im pomáhajú v integrácii, na druhej strane intenzívne online prepojenie s domovom prehľbuje ich závislosť od neho a fixuje stav liminality. Vnímanie domova na Slovensku ako provizória upevňuje ich stav liminality. Viaceré respondentky sa zameriavajú na krátkodobé horizonty a viera v skorý návrat domov im bráni v hlbšej integrácii.

Významným zistením je hlboký statusový nesúlad, ktorý z pohľadu Bourdieuho (1998) znamená devalváciu sociálneho a kultúrneho kapitálu. Hoci 85 % respondentiek malo vysokoškolské vzdelanie, trh práce na Slovensku tento inštitucionalizovaný kapitál znehodnotil a vytlačil ich do nízkokvalifikovaných profesií. Akceptácia práce pod úroveň kvalifikácie je prejavom ekonomického pragmatizmu zameraného na okamžité prežitie rodiny, čo plne korešponduje s dátami Prokopa a kol. (2023), ktorí v súvislosti s fenoménom *brain waste* upozorňujú na prepád životnej úrovne migrantov. V hierarchii potrieb tak kultúrna participácia ustupuje existenčnej stabilite.

Kľúčovým determinantom integrácie zostáva jazyková bariéra, ktorá nepredstavuje len komunikačný deficit, ale aj psychologický blok spojený s neistotou a frustráciou. V tejto súvislosti je zaujímavé porovnanie s výskumom Danielovej a kol. (2025), podľa ktorého plynulá znalosť jazyka niekoľkonásobne zvyšuje šance na kvalifikovanú prácu a s dĺžkou pobytu sa úspešnosť na trhu práce zvyšuje. Naše dáta však tento lineárny vzťah nepotvrdili, keďže dĺžka pobytu sa neukázala byť určujúcim faktorom. Viaceré respondentky prácu v priebehu času mali, a následne ju stratili. Úspech na trhu práce sa preto javí ako proces závislý skôr od individuálnych dispozícií a situácie než od samotného času stráveného na Slovensku.

Ekonomický pragmatizmus je úzko prepojený s konceptom strategického materstva. Ako matky-samoživiteľky nesú ženy plnú zodpovednosť za ekonomické zabezpečenie rodiny aj za každodennú starostlivosť o ňu. Tu sa opierame o zistenia Gozdziačkovej (2025) a Moritz-Lešniakovej (2025), podľa ktorých ženy vedome obetujú vlastný profesijný rast v prospech bezpečia a adaptácie

svojich detí. Naše zistenia potvrdzujú ich závery. Avšak, kým u migrantov v Poľsku je zabezpečenie a vzdelávanie detí hlavným impulzom na trvalé usadenie sa, náš výskum odídencom, ktorí odišli z vlasti nedobrovoľne, ukazuje zložitejšiu realitu. U odídenkyň môže tento proces brzdiť prežitá vojnová trauma, nestabilné podmienky statusu odídencia alebo fixácia na možný návrat do vlasti.

Spôsoby a formy kultúrnej integrácie odídenkyň sa realizujú najmä v dvoch rovinách. Prvou je udržiavanie vlastnej kultúry, ktoré prebieha v súkromnej sfére a realizuje sa predovšetkým prostredníctvom tradičnej gastronómie, sviatkovania a náboženských rituálov. Tieto formy fungujú ako piliere identity a prvky kultúrnej odolnosti. Druhou rovinou je participácia na kultúrnom a spoločenskom živote hostiteľskej krajiny, ktorá je sprostredkovaná najmä cez deti a návštevou integračných a komunitných centier. Centrá zohrávajú kľúčovú úlohu pri prekonávaní sociálnej izolácie. Optikou Oldenburga (1989) fungujú ako bezpečné, inkluzívne priestory. Pomáhajú formovať solídne spoločenstvo (*communitas*) a slúžia ako základ pre vytváranie nového sociálneho kapitálu (Bourdieu 1998). Zároveň sú miestom na nadväzovanie kontaktov s majoritou, ktorých dôležitosť zdôrazňujú aj Bahna a kol. (2025). Bariéry kultúrnej integrácie ukrajinských odídenkyň nepôsobia izolovane, navzájom sa prepájajú a vytvárajú stupňovitý štruktúrny filter. Metaforicky je možné ich zobraziť ako obrátenú pyramídu či lievik. Tento model ilustruje

postupné zužovanie (filtračný efekt) skupiny odídenkyň, pričom cez jednotlivé prekážky – ekonomický pragmatizmus, pocit liminality, rodinné a rodové bariéry, jazykový deficit – preniká k aktívnej kultúrnej integrácii len úzka skupina žien.

Záver

Kultúrna integrácia ukrajinských odídenkyň v Košiciach neprebíha lineárne, ale je brzdená rozporom medzi ich vysokým kapitálom a realitou nekvifikovanej práce. Tento proces má podobu balansu medzi ekonomickým pragmatizmom a snahou o bezpečie detí. Kľúčovými faktormi, ktoré kultúrnu integráciu determinujú, sú aj jazykový deficit a stav liminality – pocit dočasnosti umocňovaný digitálnym prepojením s domovom. Ich integráciu uľahčujú integračné centrá ako ‚tretie miesta‘, ktoré rekonštruujú rozbité sociálne siete a vracajú ženám pocit dôstojnosti. Príklad Ukrajieniek v Košiciach a ich integračných stratégií odzrkadľuje procesy prebiehajúce v celej Európe. Výskum tak presahuje lokálnu perspektívu a stáva sa neoddeliteľnou súčasťou širšej vedeckej diskusie o transformácii kultúrneho a sociálneho kapitálu odídencom v rámci EÚ. Významným rozmerom tejto debaty je fenomén migrantov v pohybe, kedy integrácia neprebíha v statickom prostredí, ale je formovaná mobilitou – tak medzi európskymi krajinami, ako aj medzi krajinou pôvodu a hostiteľským štátom.

LITERATÚRA:

- Bahna, Miroslav – Fedáková, Denisa – Kentoš, Michal – Lášticová, Barbara – Mezihorák, Petr – Očenášová, Zuzana – Papcunová, Jana – Petrjánošová, Miroslava – Poslon, Xavier Daniela – Prošek, Tomáš – Wilsch, Martin. 2025. *People from Ukraine in Slovakia: From Acceptance to Integration. A Social Survey of Ukrainian Migrants in Slovakia*. Košice: Slovenská akadémia vied. <https://doi.org/10.31577/2025.9788082980205>
- Berry, John, W. 2011. Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. *Papers on Social Representations* 20 (1): 2.1 – 2.21. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/266528000_Integration_and_Multiculturalism_Ways_towards_Social_Solidarity [cit. 15. 5. 2026].
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednaní*. Praha: Karolinum.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria. 2006. Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2): 77 – 101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Cienfuegos, Javiera – Brandhorst, Rosa – Fahy Bryceson, Deborah (eds.) 2023. *Handbook of Transnational Families Around the World. Handbooks of Sociology and Social Research*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-15278-8>
- Danielová, Linda – Prokešová, Radka – Vacková, Jitka – Švestková, Renata – Shuranova, Lesia. 2025. Selected Socio-Economic Aspects of the Integration of Ukrainians: Evidence from the Czech Republic. *Problems and Perspectives in Management* 23 (1): 52 – 62. [https://doi.org/10.21511/ppm.23\(1\).2025.04](https://doi.org/10.21511/ppm.23(1).2025.04)
- Drbohlav, Dušan – Novotný, Josef 2023. *Dotazníkové šetření mezi válečnými uprchlíky z Ukrajiny v Česku se zaměřením na jejich ekonomickou aktivitu, znalost českého jazyka a možný návrat*. Přírodovědecká fakulta UK, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Dostupné z: <https://geomigrace.cz/dotaznikove-setreni-mezi-valecnymi-uprchliky-z-ukrajiny-v-cesku/> [cit. 15. 5. 2026].
- Drozd, Pavol – Duchovič, Jakub – Guido Sásová, Milada – Lukačovičová, Kristína – Paulenová, Petra – Schachtschneider, Katherine – Tašká, Michaela. 2024. *Posilnenie inklúzie odídencom a cudzincov v Slovenskej republike. Súhrnná správa*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?posilnenie-inkluzie-odidencov-a-cudzincov-v-slovenskej-republike> [cit. 15. 5. 2026].
- Goldring, Luin. 2014. Resituating Temporariness as the Precarity and Conditionality of Non-citizenship. In: Vosko, Leah F. – Pres-

- ton, Valerie – Latham, Robert (eds.). *Liberating Temporariness?: Migration, Work, and Citizenship in an Age of Insecurity in Canada*. McGill-Queen's University Press. 219 – 254. <https://doi.org/10.1515/9780773592223-011>
- Goździak, Elżbieta M. 2025. The Role of Children's Education in Family Decision-Making Strategies among Migrants in Poland. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny* 51 (1): 105 – 127. <https://doi.org/10.4467/25444972SMPP.25.007.21390>
- Hartonen, Ville R. – Väisänen, Pertti – Karlsson, Liisa – Pöllänen, Sinikka. 2022. A stage of Limbo: A meta-synthesis of Refugees' liminality. *Applied psychology* 71 (3): 1132 – 1167. <https://doi.org/10.1111/apps.12349>
- Kazmyrchuk, Mariia. 2025. *Primary Sociocultural Adaptation of Ukrainian Refugees in Slovakia (2022–2024)*. Bratislava: Comenius University Bratislava.
- Letavajová, Silvia. 2003. Problematika migrácií utečencov z hľadiska etnológie. *Slovenský národopis* 51 (3): 342 – 355.
- Letavajová, Silvia – Divinský, Boris. 2019. *Migration and Development in Slovakia*. Bratislava: Katolícka charita na Slovensku.
- Madianou, Mirca. 2016. Polymedia Communication among Transnational Families: What Are the Long-Term Consequences for Migration? In: Palenga, Emanuela – Kilkey, Majella (eds.). *Family Life in an Age of Migration and Mobility: Global Perspectives through the Life Course*. London: Palgrave. 71 – 93. https://doi.org/10.1057/978-1-137-52099-9_4
- Moritz-Leśniak, Wiktor. 2025. Navigating Family Migration in Social Science Research / Problematyka migracji rodzinnych w badaniach nauk społecznych. *Lud* 109 (7): 160 – 181. <https://doi.org/10.12775/lud109.2025.07>
- Oldenburg, Ray. 1989. *The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You through the Day*. New York: Marlowe & Company.
- O'Reilly, Zoë. 2018. Living Liminality: Everyday Experiences of Asylum Seekers in the "Direct Provision" System in Ireland. *Gender, Place & Culture* 25 (6): 821 – 842. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1473345>
- Papcunová, Jana – Ďurbisová, Simona – Mukhina, Anna. 2023. Exploring Labour Integration Challenges for Ukrainians in Slovakia. *Človek a spoločnosť* 2: 1 – 14. <https://doi.org/10.31577/cas.2023.02.618>
- Penninx, Rinus. Integration of Migrants: Economic, Social, Cultural and Political Dimensions. In: Macura, Miroslav – MacDonald, Alphonse L. – Haug, Werner (eds.). *The New Demographic Regime Population Challenges and Policy Responses*. New York – Geneva: United Nations. 137 – 152. Dostupné z: <https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/docs/pau/PAU_2005_Publ_NDR.pdf> [cit. 15. 5. 2026].
- Preissová Krejčí, A. 2025. Rekonstrukce identity žen uprchlých před válkou z Ukrajiny. *Kulturní studia* 1: 157 – 185. [https://doi.org/10.7160/KS.2025-01\(24\).06cs](https://doi.org/10.7160/KS.2025-01(24).06cs)
- Prokop, Daniel – Kavanová, Martina – Škvrňák, Michael – Kunc, Michal – Levinský, Matěj – Kořínek, Antonín. 2023. *Hlas Ukrajinců: Práce, bydlení, chudoba a znalost češtiny. Výzkum mezi uprchlíky*. PAQ Research.
- Schiller, Nina G. – Basch, Linda – Blanc-Szanton, Cristina. 1992. Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. *Annals of the New York Academy of Sciences* 645 (1): 1 – 24. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33484.x>
- Seresová, Tatiana – Štefančík, Radoslav. 2024. Experiences of Ukrainian Migrants with Integration in Slovakia. *Acta Geographica Universitatis Comenianae* 66 (2): 141 – 159.
- Standing, Guy. 2014. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- Turner, Victor. 2004. *Průběh rituálu: Struktura a antistruktura*. Brno: Computer Press.
- Wilsch, Martina – Hlinčíková, Miroslava. 2024. Housing as a Critical Precondition for Stability: Ukrainian Refugees in Slovakia. In: *Understanding Slovakia: Contemporary Approaches in Local Anthropology*. Bratislava: Institute of Ethnology and Social Anthropology SAS. 58 – 95.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- „Dočasné útočisko – Úrad hraničnej a cudzineckej polície PPZ.“ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [online] [cit. 22. 1. 2026]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>>.
- „Katalóg subjektov poskytujúcich pomoc odídencom z Ukrajiny – Košický kraj.“ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [online] 27. 9. 2022 [cit. 22. 1. 2026]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/swift_data/source/miestna_statna_sprava/okres_kosice/o01_oo/pomoc_ua/KatalogSubjektov_Odideci_zUA_v_%2011.2_%2827.09.2022%29.pdf>.
- „Smernica rady 2001/55/ES o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb.“ European Union. EUR-Lex [online] [cit. 21. 1. 2026]. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32001L0055>>.
- Stratégia 2024. „Stratégia integrácie cudzincov v meste Košice a Akčný plán integrácie cudzincov.“ Mestské zastupiteľstvo v Košiciach [online] schválené 18. 12. 2024 [cit. 20. 2. 2026]. Dostupné z: <<https://static.kosice.sk/meeting/resolve/PIRvz9zsb0kjOOPInHD/XhJkpGdWXP7H5uQ/X68PDxb1IW2uV1hM/uzn638.pdf>>.
- „Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie cudzincov na území Slovenskej republiky – Ročenky 2004 – 2021.“ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [online] [cit. 22. 1. 2026]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?ročenky>>.
- „Ukraine refugee situation.“ UNHCR [online] 2024 [cit. 25. 3. 2026]. Dostupné z: <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>>.